

MATILDA AMUNDSEN BERGSTRÖM

TVENNE SAPFORS TID

Den andra Sapfo söker sin plats i litteraturhistorien

År 1761 lät den svenska poeten Hedvig Charlotta Nordenflycht trycka lärodikten ”Fruentimrets Försvar: Emot J.J. Rousseau, medborgare i Genève” – den svenska litteraturens första (proto) feministiska text. Med sin över 600 alexandrinerna långa dikt ville Nordenflycht tillbakavisa den franska filosofen Jean-Jacques Rousseaus nyligen formulerade men redan inflytelserika teori om kvinnors ”naturligt” bristfälliga intellekt och kreativa kraft.¹ Hon valde att göra så med hjälp av *exempla*.² Lejonparten av ”Fruentimrets Försvar” består av ett *gynaeceum*, eller en kvinnokatalog, sprängfylld av historiens och mytologins kloka, hjältemodiga och dygdiga kvinnor.³ Enligt Nordenflycht bevisade sådana historiska exempel vad kvinnor förmådde och vilka rättigheter de borde ha.

Idag, efter ytterligare tvåhundra femtio år av misogyn historieskrivning, är de flesta av katalogens karaktärer bortglömda. Men i en passage om kvinnliga poeter finner läsaren ett namn som har överlevt tidens och historieskrivningens gång: Sapfo. Nordenflychts Sapfobild skiljer sig emellertid från dagens på en väsentlig punkt. I passagen skriver hon:

Ja bland den vittra flock, som Skalde-Guden dyrkat
Vem högre än mitt Kön har Guda-språket yrkat?
Från tvenne Salfors tid, som pris för andra fått,
De konsten innehaft och lärdoms höjden nått.⁴

Enligt Nordenflycht fanns det inte en, utan två Sapfo. Vem var denna andra Sapfo? Medan berättelserna om den antika grekiska poeten Sapfo har överlevt in i vår tid, har hennes namn i stort sett fallit i glömska – trots att hon på 1700-talet var så välkänd att Nordenflycht inte ansåg sig behöva diskutera hennes biografi i diktens notapparater. Faktum är dock att historierna om Den andra Sapfo är nästan lika gamla och mångfacetterade som de om Sapfo själv. Den andra Salfos receptionshistoria löper som ett skuggspår genom litteraturhistorien, parallellt med den mer välkända Salfos dito. Hur letade sig Den andra Sapfo in i litteraturhistorien, och varför försvann hon igen? I ett försök att svara på den frågan måste vi vika av från Salforeceptionens vältrampade stigar och följa Den andra Sapfo i spåren – från hennes födelse under antiken till hennes död i början av 1900-talet.

Sapfoparadoxer och en möjlig lösning

Berättelserna om Den andra Sapfo dök upp ett par århundraden e.Kr., som ett stickspår inom den redan ansevärd historieskrivningen om poeten från Lesbos. En diskussion om Den andra Sapphos historia måste därför ta avstamp i antikens omfattande och brokiga Sappforeception. Under de sista århundradena f.Kr. ska de lärda vid biblioteket i Alexandria ha fyllt hela nio böcker med Sapphos poesi, men av denna diktning återstår idag bara ett fyrtiotal fragment.⁵ Poetens biografi är likaledes fragmenterad, och mycket lite kan med säkerhet sägas om den högt firade poeten som på 600-talet f.Kr. gjöt nytt liv i Lesbos anrika sång- och diktartradition.⁶ Den som söker efter Sappfos livshistoria finner ett lapptäcke av fragment, dikter, anekdoter och *testimonia* författade av historiker, diktare, retoriker och filosofer från 400-talet f.Kr. och framåt. Tillsammans skapar de, som Glenn W. Most har påpekat, en minst sagt komplicerad – för att inte säga paradoxal – bild av den antika poeten.⁷

På vaser från 500- och 400-talen f.Kr. framställdes Sappfo som poet, sångerska och lyrspelemare, och så tycks hon ha varit känd i Aten.⁸ Herodotos *Historia* (Ἱστορίαι) från 400-talet f.Kr. är en av de äldsta bevarade texterna som nämner poeten. Där återger den grekiska historikern en anekdot om Sappfos smådeverser riktade mot en egyptisk hetär som en broder förälskat sig i.⁹ I flera attiska komedier, också de från runt 400-talet f.Kr., var det i stället Sappfo som gavs rollen som prostituerad.¹⁰ Poetens egna sånger, såsom de bevarade fragment 1 ("Odödliga Afrodite...") och 31 ("En gudars like..."), skildrar en kvinnlig diktares kärlek till en annan kvinna. I Ovidius brevsamling *Hjältinnebrev* (*Epistulae Heroidum*) från runt år 0 skildras Sappfo som olyckligt förälskad i den unga färjkarlen Phaon, för vilken hon sedermera sägs ha tagit sitt liv.¹¹ I lovtal och *testimonia* från de sista århundradena f.Kr. – texter som har attribuerats till bland andra Antipatros från Sidon, Longinus, Plutarchos och Platon – diskuteras emellertid sällan sexu-

alitet. Texternas upphovsmän hyllar i stället Sappfo som historiens främsta kvinnliga poet, jämförbar med Homeros. De alexandrinska skriftställare som samlade Sappfos poesi gav henne, som enda kvinna, en plats bland "de nio lyrikerna" – den kanon av grekiska diktare som ansågs värdiga att studera.¹² Med tiden blev Sappforeceptionen allt snårigare. Athenaios *De lärda middagsgästerna* (Δειπνοσοφισταί) från 200-talet e.Kr. innehåller exempelvis tre berättelser om Sappfo. En återberättar Herodotos anekdot, en annan porträtterar Sappfo som manliga diktares kärleksobjekt och en tredje vidmakthåller att Sappfo var prostituerad.¹³ Hur skulle man väva samman dessa lösa trådar? Någonstans under vägs gång uppenbarade sig en lösning: en Sappfo blev till två.

Den andra Sappfo föds och dör

Ingen känner urkällan till berättelsen om Den andra Sappfo, men från och med 200-talet e.Kr. dyker hon då och då upp bredvid sin nästan tusen år äldre syster – trots att inget indikerar att det någonsin funnits en andra Sappfo. Hon inkluderas definitivt inte i alla texter som diskuterar Sappfos biografi, men hon återkommer med jämna mellanrum under medeltid, tidigmodern tid och 1800-tal. I det följande kommer jag att ta upp några sådana förekomster, vilka utgör belysande och inflytelserika hållpunkter på Den andra Sappfos levnads stig – från 200-tal till 1800-tal.

En av de äldsta och mest inflytelserika idag bevarade texterna som nämner Den andra Sappfo är Claudius Aelianus *Blandade historier* (Ποικίλη Ἱστορία) från det tidiga 200-talet e.Kr. Där tillägnas Sappfo ett kort kapitel, som här citeras i sin helhet i engelsk översättning av N. G. Wilson:

The poet Sappho, daughter of Scamandronymus, is described as beautiful by Plato son of Arioston. I learn that there was another Sappho on Lesbos, a courtesan, not a poet.¹⁴

Enligt Aelianus härstammade även Den andra Sapfo från Lesbos, men medan den ”riktiga” Sapfo var poet så var hennes namne prostituerad. Med dubbleringens hjälp avskiljer Aelianus de berättelser om Sapfo som kretsar kring hennes sexuella utsvävningar från dem som hyllar poetens diktning. Dessutom kopplas Platons *testimonium* om Sapfo till den ”rätta” Sapfo.¹⁵ I det kapitel som föregår det ovan citerade diskuterar Aelianus intressant nog Phaon, utan att koppla karaktären till varken den ena eller den andra Sapfo – trots att han rimligtvis var bekant med Ovidius *Epistulae Heroidum*. Aelianus uppdelning mellan en poet och en prostituerad rentvår Sapfo från rykten om sedeslöshet, och fungerar som ett svar på tal till dem som i de attiska komediernas anda ifrågasatte poetens dygd. Den andra Sapfo får bli bärare av den lösaktighet som riskerade att fläcka poeten Sapphos renommé och förstöra hennes funktion som *exemplum*. En sådan bodelning kan tyckas förutsägbar. Men historien om Den andra Sapfo ska visa sig vara mer dynamisk än så.

Ett exempel på en text som komplicerar Den andra Sappfos historia är den bysantinska encyklopedin *Suda* (Σοῦδα), som sammanställdes på 900-talet och trycktes vid 1400-talets slut. För medeltidens och renässansens lärda var encyklopedin en brygga till den antika världens vetande, och den blev därför inflytelserik. *Sudans* författare har inkluderat två på varandra följande artiklar om två olika Sapfo. Den första skildrar poeten Sapfo, här i engelsk översättning av Elizabeth Vandiver:

[Daughter] of Simon, though others [say] of Eumenos; others, of Eerigvos; others, of Ekrytos; others, of Semos; others, of Kamon; others, of Etarkhos; others, of Skamandronymos. Her mother was Kleis; [she was] a woman of Lesbos, from Eressos, a lyric poet, who was born in the 42nd Olympiad, when Alkaios also lived, and Stesikhoros, and Pittakos. She also had three brothers: Larikhos, Kharaxos, Eurygios. She was married to a most

wealthy man, Kerkylas, who operated from Andros, and she had a daughter by him, who was named Kleis. There were three companions and friends of hers – Atthis, Telesippa, Megara – in respect of whom she incurred accusations of a shameful friendship/love. Her pupils were Anagora of Miletus, Gongyla of Kolophon and Euneika of Salamis. She wrote 9 books of lyric poems. And she first discovered the plectrum. She also wrote epigrams and elegiacs and iambics and monodies.¹⁶

Därefter följer en kortare text, som beskriver Den andra Sapfo på följande sätt:

A woman of Lesbos, from Mytilene; a harp-player. This woman threw herself into the sea from the cliff of Leukates for love of Phaon of Mytilene. Certain people have written that there is lyric poetry by her too.¹⁷

Även här sägs båda Sapfo härstamma från Lesbos, men i övrigt fördelas berättelserna på andra sätt. Den första Sapfo placeras i staden Eresós medan Den andra Sapfo knyts till Mytilene – trots att Mytilene vanligtvis ansågs vara den ”riktiga” Sappfos hemstad. Texternas författare menar att poeten Sapfo anklagades för ”skamlig” kärlek till sina kvinnliga vänner – ett exempel på den gamla debatten om Sappfos ”lesbiska” kärlek – medan Den andra Sapfo sägs vara den som skildras av Ovidius. *Sudans* upphovsmän traderade inte uppdelningen mellan poet och kurtisan. De presenterade både den ena och den andra Sapfo som poet och potentiellt normbrytande älskare – även om Den andra Sappfos poetiska produktion sägs vara okänd. Den ”riktiga” Sappfos biografi är visserligen mer omfattande, men det är inte självklart att Den andra Sapfo är mindre beundransvärd än sin mer omtalade namne.

Trots att Sappfos egna dikter var i stort sett okända under medeltiden och fram till 1500-talet, var diktaren en ofta återkommande karaktär i de många biografisamlingar över berömvärda kvinnor som producerades i Europa

i efterföljd av Giovanni Boccaccios populära *Om berömvärda kvinnor (De mulieribus claris)* från sent 1300-tal.¹⁸ Boccaccio tecknar endast en Sapfo-biografi, i vilken han beskriver en strålande diktare från Mytilene som var olyckligt förälskad i en yngre man.¹⁹ Men i munken Giacomo Filippo Forestis Boccaccio-inspirerade *De plurimis claris selectisque mulieribus* från 1497 ryms två Sapfo-biografier: en betitlad ”Saphonem lesbia” och en med överskriften ”Saphonem altera”. Forestis första Sapfo är den välkända poeten från Mytilene. I texten om ”Saphonem altera” beskriver Foresti ytterligare en lysande poet. Hon var från ”Erexea” – antagligen Eresós – och levde innan den ”riktiga” Sapfo.²⁰ I Forestis version var Den andra Sapfo därmed i någon bemärkelse den första.

Foresti nämner ingen tvivelaktig passion i sin biografi över Den andra Sapfo, utan diskuterar hennes äktenskap och hennes kvinnliga vänner, vilka hon ska ha undervisat i poesi. Det är den ”riktiga” Sapfo som Foresti förknippar med Ovidius berättelse – även om också hennes biografi framför allt behandlar diktning.²¹ Foresti drar inga moraliskt laddade skiljelinjer mellan de två kvinnorna, och framhåller dem båda som strålande poeter. Han avslutar till och med Den andra Sapphos biografi med att utnämna henne till ett ypperligt exempel på ”kvinnlighet”.²² De träsnitt som pryder utgåvan visar på den positiva värdering som ges åt båda Sapfo. Medan Sapfo avbildas med en bok i handen, på samma sätt som de romerska diktarna Sulpicia och Proba, porträtteras Den andra Sapfo med ett ymnighetshorn – samma bild som bland annat används för den romerska kejsarinnan Claudia Octavia.

Det var förhållandevis ovanligt att Den andra Sapfo förärades en egen biografi i ett tidigmodernt *gynaecium*. Men hon dök ibland upp i biografier över den ”riktiga” Sapfo. Ett exempel är fransmannen André Thevetets biografisamling *Les Vrais Pourtraits et Vies des Hommes Illustres Grecz, Latins & Payens*, som trycktes 1584 – ungefär 40 år efter att Sapphos fragment 1 och 31 tryckpublicerades för första

gången.²³ Dessa tryckpubliceringar gjorde Sapfo oerhört populär i Frankrike, varför det är föga förvånande att Thevet hyllar den antika, kvinnliga poeten. Han har dock vissa problem med att hantera ryktena om Sappfos sexuella utsvävningar, särskilt eftersom 1500-talets uttolkare ansåg att en exemplarisk, kvinnlig poet också skulle uppvisa exemplarisk dygd.²⁴ Det är här Den andra Sapfo gör entré.

Även om det framstår som den mest uppenbara lösningen på Thevetets problem, upprepar han inte Aelianus uppdelning mellan en poet och en prostituerad. Istället åberopar Thevet Den andra Sapfo som nämns i *Suda*. Han medger att Sappfos kärlekshistoria med Phaon gör att hon inte kan kallas ”kysk och blygsam” [chaste & pudique]. Direkt därefter inskjuter han dock: ”även om vissa menar att det var den andra Sapfo som kallas Erexea” [encores qu’aucuns tiennent que ce fust l’aytre Sappho discte Erexea], för att ingjuta tvivel i läsaren kring huruvida Sapfo verkligen bör klandras för den måttlösa passion som hon tillskrivs i Ovidius brevsamling.²⁵ Något senare i biografien avfärdar Thevet alla rykten om att Sapfo ”gav sig själv till kvinnor och män” [s’abandonnoit aux hommes et femmes], vilka enligt honom är ”utanför förnuftets gränser” [hors de termes de raison].²⁶ Thevet vill särskilt motbevisa att Sapfo skulle ha haft kvinnliga älskare, vilket åter får honom att aktualisera Den andra Sapfo:

Det som har gett färg åt dessa antaganden, är att man har läst att [Sapfo] har haft som vänner och följeslagare några kvinnor, av vilka vi känner till Anagore, Miesienne, Gongyle från Colophon, Eunique från Salamis, Erymne och flera andra: men de som från det skulle vilja dra några slutsatser om avskyvärda brott att anföra mot henne, skulle på samma gång erkänna att den andra Sapfo, som också hade lika många följeslagerskor som vår Lesbiska, skulle vara skyldig till en lika fruktansvärd styggelse, och generellt att alla kvinnor som befinner sig i grupper av vänner skulle vara det.²⁷

Thevet överför inte berättelserna om homoerotik på Den andra Sapfo, utan använder hennes påstådda dygd för att bevisa att inte heller den ”riktiga” Sapfo kan beskyllas för någon ”styggelse” [abomnation]. På ett djupare plan har Thevet emellertid ett liknande förhållningssätt till Den andra Sapfo som Aelianus hade – han använder henne för att avskilja de delar av Sapforeceptionen som han anser moraliskt problematiska från den Sapfo som han vill presentera.²⁸ I slutet av Sapfo-biografen återkommer Den andra Sapfo emellertid i egen rätt. Där påstår Thevet att också hon var en omtalad poet från Lesbos. Hennes poesi var dock ”oblygsam” [impudique], och den finns inte bevarad. Trots att också Den andra Sapfo tilläts bli diktare, så är hon till skillnad från hos Foresti av uppenbart lägre rang.²⁹

Varken Thevet eller någon av de övriga här diskuterade författarna anser sig nödgade att argumentera för att det ska ha funnits två Sapfo, utan denna tes verkar så pass vedertagen att den antas accepteras utan vidare resonemang. Så småningom börjar dock allt fler kritiska frågor att ställas. Ett exempel är filosofen och historikern Pierre Bayle, som i sitt biografiska uppslagsverk *Dictionnaire Historique et Critique* från 1697 skriver:

Om en andra Sapfo. Herr Moreri säger att det finns folk som föreslår att det funnits en andra flicka under namnet från Eritrea, som skrev dikter, och att det är vad Athenaios anser. Athenaios säger inte att denna andra Sapfo var poet, eller att hon var från Eritrea; han har sagt att hon var från Erfese, kurtisan till yrket, och att hon var förälskad i Phaon. Enligt denna hållning skulle den stora Sapfo, Sapfo från Mytilene som gjorde så vackra dikter, kunna återställas till ett gott rykte utan alltför stora problem: man hade bara att förflytta hennes dåliga anseende till den andra Sapfo [...]. Därmed ser jag ingen tungt vägande anledning att tillstå att det fanns två kvinnor under detta namn [...].³⁰

Bayle noterar dels de många motstridigheterna i berättelserna om de två Sapfo, dels den andra Sapfos strategiska värde. Hans slutsats blir att Den andra Sapfo är en bluff som uppfunnits för att komma tillrätta med besvärande aspekter av den ”riktiga” Sapfos biografi.

Bayles argumentation, och andra liknande invändningar, lyckades inte ta livet av Den andra Sapfo – Nordenflycht återopade henne som sagt 1761 – men en förändrad syn på antika texters bevisvärde genererade så småningom ett behov för alternativa sätt att belägga hennes existens. År 1822 publicerades ett sådant alternativ som skulle visa sig bli inflytelserikt. Då lät numismatikern Allier de Hauteroche trycka pamfletten *Notice sur la Courtesan Sapho, Née a Érésos, dans l'Île Lesbos*, i vilken han sade sig kunna bevisa Den andra Sapfos existens med hjälp av ett par antika mynt. Inspiration hämtades från den italienska antikvarien Ennio Quirino Viscontis *Iconographie Grecque* från 1808. Hauteroche skriver exempelvis:

I vilket fall som helst är det obestriddigt att det är Sapfo från Mytilene som Visconti har velat föra fram i ljuset. Han är mycket noga, i den vetenskapliga anmärkning som medföljer porträttet som han ger, att skilja sin hjältinna från kurtisanen med samma namn, född i Eresós, som kanske aldrig blev känd för något mer än det förakt hon mottog från Phaon och för sitt hopp från Leukas.³¹

Återigen sägs Den andra Sapfo ha varit den som förälskade sig i Phaon. Men Hauteroche drar en skarpare skiljelinje mellan de två Sapfo än exempelvis Thevet, och menar att Den andra Sapfo aldrig skrev någon poesi alls. Argumentationen bygger på två antika mynt. Det första myntet, som också Visconti diskuterar, pryds av ett kvinnoporträtt och av namnet Mytilene, vilket får de båda forskarna att dra slutsatsen att kvinnan ifråga är Sapfo. Det andra, som Hauteroche säger sig ha funnit, bär både Sapfos och staden Eresós namn. Eftersom detta andra mynt är yngre än det första drar Hauteroche

slutsatsen att Den andra Sapfo levde senare än hennes mer kända namne. Utifrån den grundpremissen konstaterar han att Sapforeceptionen under nästan tvåtusen år har förvirrats av Ovidius, som trots sin intellektuella ”storhet” [merité] råkat blanda ihop de två kvinnorna till en. Enligt Hauteroche är slutsatsen glasklar: ”Lesbos har gett upphov till två Sapfo, poeten och kurtisanen” [Lesbos a produit deux Sapho, la poetesse et la courtisane].³²

Till skillnad från Foresti, Thevet och många andra som skrev om Den andra Sapfo, underbyggde Hauteroche sina teser med mer än antika texter. Det var antagligen delvis därför, men också för att besvärliga rykten om Sapphos sexualitet alltså florerade, som argumentationen accepterades på många håll. Hauteroches slutsatser upprepades i många översättningar av och studier om Sapfo under hela 1800-talet.³³ Ett intressant exempel är en annan numismatikers, H.P. Borrells, artikel ”Unedited Autonomous and Imperial Greek Coins” som publicerades i *The Numismatic Chronicle* år 1845. Där argumenterar Borrell för att Hauteroches mynt inte föreställer Den andra Sapfo, eftersom man rimligtvis inte präglade mynt med porträtt av prostituerade. Borrell menar i stället att även Eresós invånare ville sola sig i den stora poeten Sapphos glans – vilket dock inte leder honom att ifrågasätta att det levde en prostituerad vid namn Sapfo i Eresós.³⁴

Under andra halvan av 1800-talet ifrågasattes emellertid hypotesen om Den andra Sapfo allt oftare. Ett talande exempel är Leo Jouberts essä ”Alcée et Sapho” från 1863, där Joubert förkastar teorin om två Sapfo som en ”fäfang hypotes” [vaine hypothèse]. Till skillnad från Bayle ser Joubert inget moraliskt imperativ bakom berättelserna om Den andra Sapfo. I stället härleder han hennes existens till sina föregångares svårigheter att förstå att ”en legend inte är historia” [une légende n'est pas de l'histoire]. Tidigare generationers uttolkare har inte förmått skilja fiktion från historiska fakta, och har därför inte kunnat hantera motstridigheterna i Sappfos biografi på något annat sätt än genom att uppfinna

en dubbelgångare.³⁵ Den andra Sapfo levde kvar några decennier till efter Jouberts kritik – hon nämns exempelvis i en fransk översättning av Sapphos poesi från 1937.³⁶ Men hennes stjärna dalar snabbt under 1900-talet, i takt med att de antika källornas status förändrades och den ideologiska kopplingen mellan poetisk genialitet och dygd försvagades.

Den stora poetissan och den andra

Det finns inga belegg för att Den andra Sapfo någonsin har existerat. Trots det visade sig berättelsen om henne så livskraftig att den överlevde i nästan tvåtusen år. Vad var Den andra Sappfos stora lockelse? Varje text och författare som har diskuterats ovan påverkades givetvis av sin särskilda kontext, men avslutningsvis vill jag peka ut några gemensamma nämnare som återkommer genom århundradena. I Bayles och Jouberts respektive kritik av idén om Den andra Sapfo presenteras två viktiga skäl till hennes lyskraft.

För det första gjorde Den andra Sapfo det möjligt att förklara de många motsägelser som präglade den tidiga Sapforeceptionen. Vad gäller dubbling som en strategi för att skapa klarhet och koherens i motstridiga källor, är Sapfo bara en av många historiska personer och fiktiva karaktärer som behandlats på liknande sätt. Som Most har påpekat klöv antikens lärde exempelvis många mindre homeriska karaktärer i två för att bringa ordning i deras respektive biografier.³⁷ Tidigmoderna uttolkare hade också ett behov av att på detta sätt strukturera en brokig samling antika historier som under århundradenas gång blivit fragmenterade och svårtydda, och vilkas status som sanning eller fiktion sällan var självklar.³⁸ Att Sapfo av dessa skäl klövs i två är inte särskilt förvånande, med tanke på alla berättelser som florerade om poeten från Lesbos. Mer anmärkningsvärt är att bilden av Den andra Sapfo skiftade så i karaktär, och att såpass olika berättelser knöts till henne vid olika tillfällen – varken uppdelningen mellan poeten och kurtisanen eller

mellan poeten och den olyckligt förälskade blev exempelvis stabil över tid.

Ur det här perspektivet framstår Den andra Sapfo som en person med en egen historia – hon presenteras inte bara som en spegling av sin mer kända namne. Samtidigt är de två Sapfo och deras historier givetvis sammanflätade. I *Sappho in the Making: The Early Reception* gör Dimitrios Yatromanolakis två viktiga iakttagelser. För det första påpekar han att Sapfo redan under arkaisk tid utgjorde en paradox, eftersom hon var en kvinnlig diktare i en värld där diktare och sångare generellt sett var män.³⁹ För det andra betonar han att även om det var vanligt med motstridiga berättelser om tidiga antika diktare, var figuren ”Sapfo” mindre sammanhållen än de flesta.⁴⁰ Utifrån den bakgrunden uppenbarar sig en möjlig hypotes: på grund av sin paradoxala position och de normbrott som följde av den, gav Sapfo upphov till en särskilt rik mytbildning – en uppenbar parallell är drottning Kristina av Sverige. Även om dubbling var en vanlig strategi, är det rimligt att den var än viktigare i relation till Sapfo, och att synen på kön och genus spelade en central roll i Den andra Sappfos uppkomsthistoria.

Genus är en än mer central drivkraft i relation till den andra anledningen att dubblera Sapfo: att befria den ”riktiga” Sapfo från berättelser som av olika skäl ansågs befläcka hennes rykte. Sådana rykten handlade ibland om kärlek till andra kvinnor, ibland om prostitution och ibland om heteroerotisk passion. Det är talande att både den äldsta och den yngsta källan som diskuteras ovan – Aelianus *Historia* och Haute-roches numismatiska studie – beskriver Den an-

dra Sapfo som prostituerad och som någon som inte skriver poesi. En önskan att helt avskilja sexuell lust från poetiskt geni återkommer med ungefär femtonhundra års mellanrum. Kanske är det därför som forskare ibland slentrianmässigt konstaterar att Den andra Sapfo gavs rollen som prostituerad.⁴¹ I ovan diskuterade texter blir det dock tydligt att bilden var mer komplicerad än så. Foresti framställer exempelvis Den andra Sapfo som lika moraliskt god som den ”riktiga” Sapfo, medan Thevet använder henne som ett gott exempel för att visa att även den ”riktiga” Sapfo var dygdig. I *Sudan* tillskrivs Den andra Sapfo den historia som traderades i Ovidius brevsamling, men hon kallas aldrig för prostituerad. Gemensamt för dessa förhållningssätt till Den andra Sapfo är dock att hon sätts i spel för att framställa den ”riktiga” Sapfo på ett särskilt sätt. Hon är ingen karaktär i egen rätt, utan en ideologiskt motiverad projektionsyta.

Den andra Sappfos födelse kan förklaras av en kombination av dessa två faktorer, och hennes död lika så. När förhållandet till text- och källkritik förändrades under 1800-talet försvann en del av motivationen att hålla Den andra Sapfo vid liv. När berättelserna om Sappfos normbrytande sexualitet började utgöra en lockelse snarare än ett problem försvann viljan att förklara bort ryktena om hennes sexliv med Den andra Sappfos hjälp. Den ”riktiga” Sapfo trollbinder alltjämt läsare och uttolkare under 1900- och 2000-talen. Men Den andra Sapfo tycks ha spelat ut sin roll, och till sist mötte hon samma öde som de flesta av de karaktärer Nordenflycht presenterar i sin dikt till kvinnornas försvar: hon glömdes bort.

Noter

1 För en analys av texten och en diskussion om dess uppkomstsituation, se Matilda Amundsen Bergström, *Som en Sapfo: Publiceringsstrategier, självframställning och retorik hos tre tidigmoderna kvinnliga författare* (diss., Göteborgs universitet, 2019), 248–294.

2 Att övertyga med hjälp av *exemplum* är en traditionell, aristotelisk retorisk strategi, som bland annat användes av Christine de Pizan i en av franskans första kvinnoemancipatoriska texter: *Le Livre de la Cité des Dames* från 1405. Om *exemplum*, se Marie-Claude Malenfant,

- Argumentaires de l'une et l'autre espèce de femme: Le statut de l'exemplum dans les discours littéraires sur la femme (1500–1550)* (Québec: Les Presses de l'Université Laval, 2003).
- 3 Om *gynaeceum*-traditionen i Norden, se Marianne Alenius, "Om alla slags berömvärda kvinnopersoner: Gynaeceum – en kvinnolitteraturhistoria", i *Nordisk kvinnolitteraturhistoria*, Band I, red. Elisabeth Møller Jensen (Höganäs: Bra Böcker, 1998), 217–232.
 - 4 Hedvig Charlotta Nordenflycht, *Skrifter*, red. Torkel Stålmarck (Stockholm: Atlantis, 1996), 268.
 - 5 Ellen Greene, "Introduction", i *Re-Reading Sappho: Reception and Transmission*, red. Ellen Greene (Berkeley: University of California Press, 1996), 2.
 - 6 Dimitrios Yatromanolakis, *Sappho in the Making: The Early Reception* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2007), 166f.
 - 7 Glenn W. Most, "Reflecting Sappho", i *Re-Reading Sappho: Reception and Transmission*, red. Ellen Greene (Berkeley: University of California Press, 1996), 14. För en grundlig diskussion om antikens Sapfo-bilder, se Angela L. Pitts, *Prostitute, Muse, Lover: The Biographical Tradition of Sappho in Greek and Roman Literature*, (diss., University of Wisconsin-Madison, 2002).
 - 8 Yatromanolakis, *Sappho in the Making*, 63–81.
 - 9 För en diskussion om Sapfo i Herodotos, se Joel B. Lidov, "Sappho, Herodotus, and the *Hetaira*", *Classical Philology* 97, nr 3 (2002): 203–237.
 - 10 Pitts, *Prostitute, Muse, Lover*, 108–135. Texterna finns inte bevarade.
 - 11 Ovidius, *Kvinnoöden under antiken*, övers. John W. Köhler (Göteborg: Paul Åströms förlag, 1993), 126–137.
 - 12 *Greek Lyric: Sappho and Alcaeus*, red. David A. Campbell (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1990), 36–49. Om biblioteket i Alexandria och de nio lyrikerna, se Theodora A. Hadjimichael, *The Emergence of the Lyric Canon* (Oxford: Oxford University Press, 2019), 213–254.
 - 13 Athenaios, *The Learned Banqueters*, vol. VII, red. och övers. S. Douglas Olson (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2011), 12–15, 26f. Se även Thea S. Thorsen "Sappho. Transparency and Obstruction", i *Roman Receptions of Sappho*, red. Thea S. Thorsen och Stephen Harrison (Oxford: Oxford University Press, 2019), 37.
 - 14 Claudius Aelianus, *Historical Miscellany*, red. och övers. N.G. Wilson (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1997), 369.
 - 15 För Platons *testimonium*, se Campbell, *Greek Lyric*, 49.
 - 16 "Sigma 107: Sappho", övers. Elizabeth Vandiver, *Suda Online*, hämtad 2019–12–18, <https://www.cs.uky.edu/~raphael/sol/sol-entries/sigma/107>.
 - 17 "Sigma 108: Sappho", övers. Elizabeth Vandiver, *Suda Online*, hämtad 2019–12–18, <https://www.cs.uky.edu/~raphael/sol/sol-entries/sigma/108>.
 - 18 Om Boccaccios *De mulieribus claris* och dess inflytande, se Virginia Browns introduktion i Giovanni Boccaccio, *Famous Women*, red. och övers. Virginia Brown (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2001).
 - 19 Boccaccio, *Famous Women*, 95f.
 - 20 Giacomo Filippo Foresti, *De plurimis claris selectisque mulieribus* (Ferrara: Laurentis de Rubeis de Valentia, 1497), 32.
 - 21 Foresti, *De plurimis claris selectisque mulieribus*, 31.
 - 22 Foresti, *De plurimis claris selectisque mulieribus*, 32. I original: "Scrispit autem hec lyricos modulos: Epigramata: Elegias: Ia[m]bos ata[que] monades multos: qui mulieris eritudinem presse fere videntur." Översättning Alwin-John Hills.
 - 23 Se Joan DeJean, *Fictions of Sappho, 1546–1937* (Chicago: The University of Chicago Press, 1989), 29–32.
 - 24 Virginia Cox, "The Exemplary Vittoria Colonna", i *A Companion to Vittoria Colonna*, red. Abigail Brundin, Tatiana Crivelli & Maria Savena Sapego (Leiden: Brill, 2016).
 - 25 André Thevet, *Les Vrais Pourtraits et Vies des Hommes Illustres Grecz, Latins & Payens: Recueilliz de leurs Tableaux, Livres, Médalles Antiques et Modernes* (Paris: Guillaume Chaudière, 1584), 56r.
 - 26 Thevet, *Les Vrais Pourtraits et Vies des Hommes Illustres Grecz, Latins & Payens*, 56r.
 - 27 Thevet, *Les Vrais Pourtraits et Vies des Hommes Illustres Grecz, Latins & Payens*, 56v. I original: "Ce qui a donné couleur à ceste supposition, est qu'on lit qu'elle eut pour amyes & compaignes quelques femmes, àçavoir Anagore, Milesienne, Gongyle de Colophon, Eunique

- de Salamis, Erymne & plusieurs autres: mais qui voidroit de là tirer quelque presumption du crime detestable à elle imposé, faudroit par mesme moyen confesser que l'autre Sappho, qui avoit aussi bien des compaignes que notre Lesbienne, seroit coupable d'une telle & si execrable abomination, & generalement toutes les femmes qui se trouvent en bandes & compaignies." Min översättning.
- 28 Jämför François Rigolot, *Louise Labé Lyonnoise ou la Renaissance au féminin* (Paris: Champion, 1997), 34–37.
- 29 Thevet, *Les Vrais Pourtraits et Vies des Hommes Illustres Grecz, Latins & Payens*, 56f.
- 30 Pierre Bayle, *Dictionnaire Historique et Critique* (Rotterdam: R. Leers, 1697), 1011. I original: "D'une autre Sappho. Mr Moreri dit qu'il y a des gens qui mettent une second fille de ce nom d'Erithrée qui faisoit des vers, & que c'est le sentiment d'Athenée. Athenée ne dit pas que cette autre Sappho fût poëte, ni qu'elle fut d'Erithrée; il a dit qu'elle étoit d'Erfese, courtisane de son metier, & qu'elle fut amoureuse de Phaon. Selon ce sentiment la grande Sappho, la Sappho de Mitylene qui faisoit de si beaux vers, pourroit être rehabilitée sans beaucoup de peine dans une bonne reputation; on n'auroit qu'à transporter sa mauvaie renommée sur l'autre Sappho. [...] Ainsi je ne vois nulle raison fort valable pour admettre deux femmes de ce nom-là." Min översättning.
- 31 Allier de Hauteroche, *Notice sur la Courtesan Sappho, Née a Érèsos, dans l'Île Lesbos* (Paris: Dondey-Dupré, 1822), 12f. I original: "Quoi qu'il en soit, il est constant que c'est la Sappho de Mytilène que Visconti a voulu rendre à la lumière. Il a grand soin, dans la notice scientifique qui accompagne la portrait qu'il en donne, de distinguer son héroïne de la courtisane du même nom, née à Érèsos, et qui n'eut peut-être jamais d'autre célébrité que celle qu'elle reçut des dédains de Phaon et du saut de Leucade." Min översättning.
- 32 Hauteroche, *Notice sur la Courtesan Sappho*, 17.
- 33 DeJean, *Fictions of Sappho*, 234.
- 34 H.P. Borrell, "Unedited Autonomous and Imperial Greek Coins", *The Numismatic Chronicle and Journal of the Numismatic Society* 7, 1845, 55f.
- 35 Léo Joubert, *Essais de Critique et d'Historie* (Paris: Libraire de Firmin Didot Frères, Fils etc., 1863), 187.
- 36 DeJean, *Fictions of Sappho*, 234.
- 37 Most, "Reflecting Sappho", 15.
- 38 Ett intressant exempel är Anakreon, som ofta nämns tillsammans med Sappho. Under tidigmodern tid var han en av de mest firade grekiska lyrikerna, med en förhållandevis stor korpus och omfattande biografi. Stora delar av både denna biografi och dessa texter anses idag vara fiktiva, imitationer skrivna av andra poeter. Se exempelvis Pantelis Michelakis, "Greek Lyric from the Renaissance to the Eighteenth Century", i *The Cambridge Companion to Greek Lyric*, red. Felix Budelmann (Cambridge, Mass.: Cambridge University Press, 2009).
- 39 Yatromanolakis, *Sappho in the Making*, 166.
- 40 Yatromanolakis, *Sappho in the Making*, 213.
- 41 Se DeJean, *Fictions of Sappho*, 233.

Summary

The time of the two Sapphos: The other Sappho and her place in literary history

In 1761, the Swedish poet Hedvig Charlotta Nordenflycht published "Fruentimrets Försvar", a poem in defence of women. In it, she mentions two Sapphos, both brilliant ancient poets. Who is this second Sappho? Where does she come from? In this article, I trace the other Sappho's history, from Aelian's *Historical Miscellany* written in the 3rd century to Allier

de Hauteroche's *Notice sur la Courtesan Sappho, Née a Érèsos*, published in 1822. I argue that this second Sappho, of whom no historical record exists, has had a twofold purpose in literary history: on the one hand to make sense of the many contradictory stories of Sappho, on the other hand to free the "real" Sappho from accusations of sexual licentiousness.

Keywords: Sappho, the other Sappho, the reception of Sappho, the *Suda*